

Скальського – Хмельницький, 2003 р.

11. Хмельницьке обласне управління статистики. Чисельність та склад населення Хмельницької області (за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року). Статистичний збірник / За ред. В.В. Скальського – Хмельницький, 2003 р. – 38 с.
12. Хмельницьке обласне управління статистики. Чисельність наявного та постійного населення сільських населених пунктів Хмельницької області (за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року). Статистичний збірник / За ред. В.В. Скальського – Хмельницький, 2003 р. – 69 с.

Summary:

POPULATION TYPOLOGY OF RURAL SETTLEMENTS IN KHMELNYTSKYU REGION.

In the article the principles of typology of rural settlements are analyzed. Main features of population grouping of rural settlements in Khmelnytskyu Region are characterized. Groups of rural settlements of the region are investigated according to the population principle.

УДК: 911.3:314.7 (477.43)

Наталя КРИВИЦЬКА

ГЕОГРАФІЯ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОДІЛЛЯ

Показники міграцій населення є одним із критеріїв рівня соціально-економічного розвитку держави. У порівнянні з рештою демографічних процесів міграції населення найефективніший індикатор на зміни в будь-якій сфері, а отже достатньо вивчити дані щодо активності, напрямків та причин міграційних потоків, щоб склалась загальна картина стану справ в державі. Тому міграційні процеси завжди були у центрі уваги керівних органів світового співтовариства.

В наш час, коли інтеграція до Європейського співтовариства є одним із п'яти напрямків політики нового уряду нашої держави, слід звернути особливу увагу на перебіг міграційних процесів (в першу чергу зовнішньодержавних), щоб забезпечити позитивний імідж України та її громадян у світі та Європі, зокрема.

Найпоказовішими щодо активності міграцій населення є прикордонні регіони та столиці держави і АР Крим. Ми ж спробуємо дослідити особливості даного процесу на території Хмельницької області (центральної частини Подільського суспільно-географічного району), регіону дещо віддаленого від державних кордонів, із середніми по країні демографічними показниками, вигідним географічним положенням (що зумовлює транзитність території) тощо.

Серед сучасних суспільно-географічних досліджень досить часто зустрічаються праці щодо вивчення характеристик та особливостей перебігу міграційних процесів. Особлива увага науковців приділяється проблемам міграційної ситуації в державі та шляхам їх вирішення, що викладено в публікаціях О.Позняка [6], І.Гнибіденка [1], В.Джамана [2; 3], О.Хомри [8] та інших.

У даному дослідженні було поставлено за мету провести аналіз показників міграційної активності населення регіону, розкрити чинники міграційної активності населення та запропонувати шляхи вирішення проблем, що виникають із міграційними переміщеннями в області.

У зв'язку з трансформацією соціально-економічних та політичних відносин в державі, склад і спрямованість міграційних потоків зазнали істотних змін та набули нового значення. З 1991 по 1993 роки у Хмельницькій області було зафіксовано міграційний приріст населення. Найбільшого значення він досяг у 1992 році коли було перекрыте природне скорочення й чисельність населення області збільшилась на 5,8 тисяч осіб. У подальшому

складна економічна ситуація, низький рівень життя населення, складність у працевлаштуванні сприяли росту інтенсивності зовнішніх міграційних процесів, і з 1994 року сальдо міграції набуває від'ємного значення, посилюючи процес скорочення загальної чисельності населення. Найбільший обсяг міграційного скорочення було зафіксовано в 1999 році (-3,8 тис. осіб), а в 2000р. – він зменшився на 15,8%. Тенденція до зменшення міграційного скорочення спостерігалась і в 2003 році – показник інтенсивності міграцій становив 17,5 прибулих та 19,3 вибулих на 1000 осіб, а сумарний коефіцієнт, відповідно 36,8%.

На фоні ускладнення демографічної ситуації міграційне скорочення має негативний вплив на вікову і статеву структуру населення, трудовий та інтелектуальний потенціал області, оскільки 75,6% емігрантів належать до працездатного віку, де молодь (15-28 років) становить більше половини мігруючого населення. Активнішими в міграційних процесах у 2003 році були жінки, в загальній кількості прибулих і вибулих вони становили 52,8 та 52,5 відсотки відповідно, причому більше двох третин жінок перебували в дітородному віці. Міграційний обмін негативно позначається і на освітньому рівні населення. Осіб із вищою, незакінченою вищою та середньою спеціальною освітою вибуло на 10,3% більше, ніж прибуло. А це – відплив кваліфікованих кадрів.

У структурі стаціонарних міграцій, як найстійкішого за тривалістю і силою дії демографічного процесу, в абсолютній більшості переважають внутріобласні міграції: 64,0% від усіх прибулих та 58,0% від усіх вибулих. Лише у периферійних районах (Славутському, Полонському, Кам'янець-Подільському) внутрішньообласна міграція не є визначальною, так як роль міста Хмельницького, як потенційного центру притягання населення, для них є меншою. Внутрішньорегіональна міграція не впливає на зміну загальнообласної чисельності населення, але має суттєве значення для її формування в міських поселеннях та сільській місцевості. Наприкінці 90-х років минулого століття в області зазначено позитивне сальдо внутріобласних міграцій у сільській місцевості. Останнє зумовлено простішими умовами виживання в сільських населених пунктах. Та вже в 2003 році частка прибулих до міських поселень на 33,7 % була більшою ніж у сільську місцевість. Загалом в межах області з міських поселень вибуло 8657 особи, а із сільської місцевості – 7114. В той час коли прибуло 9486 і 6285 осіб відповідно.

За останні роки в області набула розвитку і сезонна міграція. Основні еміграційні центри сформувались у південних районах (Кам'янець-Подільському, Новоушицькому, Дунаєвецькому), в той час коли сезонних мігрантів притягують північні, північно-східні та східні райони області.

Значного розвитку набув внутрішньорегіональний територіальний перерозподіл трудових ресурсів, який не змінює географії їх розселення – трудова маятникова міграція. Дане явище має важливе економіко-географічне, економічне та соціальне значення.

Маятникові міграції у межах Хмельницької області розвиваються у напрямках “малі міські поселення – велике місто (обласний центр) – малі міські поселення” та “село – місто – село”. Основними “маятниковими” центрами області є міста Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Старокостянтинів, Шепетівка, Нетішин, Славута, Полонне. А ось про масштаби маятникових міграційних потоків говорити важко. Адже, зараз при влаштуванні на роботу не обов'язково вказувати місце проживання. Тому такий облік майже не ведеться.

Основний відтік населення області відбувався за рахунок міжрегіональної міграції, на частку якої припадає 37,7% вибулих. Вирішальною вона є для периферійних районів, на населення ж центру – значного впливу не має. За 2003 рік в інші регіони нашої держави з області вибуло 10229 осіб (прибуло 8146). Показник інтенсивності міжрегіональної міграції становив 5,8 прибулих та 7,3 вибулих на 1000 мешканців області. Головні напрямки відтоку населення з регіону – в сусідні області: Тернопільську, Рівненську і Вінницьку, а також місто Київ, з яким область мала найбільше від'ємне сальдо міграції (– 1135 осіб) у загальному

міграційному скороченні по міжрегіональній міграції. І якщо говорючи про міждержавні міграції, ми маємо на увазі тимчасові переїзди, то тут мають місце вже переїзди на постійне проживання. В цьому випадку потрібно згадати про економічні проблеми регіону. Адже, особа наважується на міграцію, за умови, що очікуваний соціально-економічний ефект виявиться достатнім, щоб окупити матеріальні затрати, а також психологічні незручності пов'язані з міграцією. Хоча основною причиною переїзду зазначаються родинні обставини, на другому місці – навчання, значна частка мігрантів метою переїзду відзначила зміну місця роботи.

Тимчасові міжрегіональні міграції слід розглядати з двох точок зору. З одного боку – населення області мігрує в інші регіони нашої держави (Одеська, Миколаївська, Херсонська області). А з іншого – трудові ресурси Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської областей залучаються до сезонних робіт у господарствах Хмельницької області.

Міждержавні міграційні потоки формуються під впливом як економічних, так і екологічних, соціально-демографічних, етнічних та інших чинників. Ще на початку 90-х років зовнішні міграційні потоки були спрямовані переважно в країни близького зарубіжжя, а тепер вони пов'язують Хмельницьку область із більш ніж 30-ма країнами світу. За 2003 рік за межі держави з області виїхало 1169 осіб, в той час як прибуло лише 711 (причому міське населення більш як в 10 разів активніше ніж мешканці сільських поселень).

У міждержавній міграції за офіційними даними, переважав обмін з країнами СНД, зокрема, із Росією, на яку припадало 75,1% та 61,3% від загального числа прибулих і вибулих. У країни далекого зарубіжжя вибуло в 3 рази менше (387 осіб), а прибуло лише 102 особи. Таким чином показник міграційної активності складав 0,5 по прибулих та 0,8 по вибулих на 1000 мешканців. Слід зазначити, що 60,1% емігрантів – особи працездатного віку (в основній більшості у віці 20-40 років), 92% з них мають вищу та повну середню освіту. Що ж змушує молодих освічених людей залишати країну? Основними причинами переїзду мігранти вказували сімейні обставини, зміну місця проживання і лише 5% за причину вказали зміну місця роботи.

Зрозуміло, що наведені вище дані не дають оцінки реальній картині масштабів та причин міждержавних міграцій, ми лише приблизно можемо говорити про чисельність трудових мігрантів. Як правило, виїзди на роботу за кордон носять неорганізований характер, люди виїждять за допомогою туристичних, гостьових віз, ваучерів чи запрошень, та працевлаштовуються напівлегально або нелегально. Вони, створюючи додаткове навантаження на ринок трудових ресурсів країни в'їзду, погоджуються працювати за заробітну платню у 1,5 – 2 рази нижчу, ніж для легальних працівників, перебуваючи під постійним утиском роботодавців.

Вирішувати проблеми нелегальних трудових поїздок за кордон треба як на загальнодержавному так і на регіональному рівнях. З боку держави вимагається розробка та впровадження комплексу заходів, які в кінцевому підсумку змогли б істотно підвищити легальність, ефективність зовнішньої трудової міграції населення. Серед них найважливішими є:

- визначення головної урядової структури відповідальної за стан трудових міграцій в державі. Адже на сьогоднішній день так і не зрозуміло хто повинен контролювати трудові виїзди за кордон.

- активізувати укладення угод з країнами Європейського Союзу, іншими країнами про взаємне працевлаштування громадян, спрощений візовий режим в'їзду-виїзду.

- вдосконалити правове регулювання питань трудової міграції, організувати контроль за роботою підприємницьких структур, що займаються організацією “туристичних” поїздок із працевлаштуванням.

- відкрити центри сприяння зовнішнім трудовим мігрантам з проведенням їх консульства, професійної підготовки та перепідготовки, навчання іноземним мовам

тощо.

А збільшення кількості робочих місць в Хмельницькій області, забезпечення реальної зайнятості, вирішення проблем із виплатою заробітної плати та її збільшення, створення належних умов для життєдіяльності населення – це внутрірегіональні проблеми і розв'язувати їх зобов'язане обласне керівництво. Вирішення згаданих проблем дасть змогу покращити ситуацію не лише з зовнішньодержавними міграціями, але й підвищити показники міжрегіонального приросту населення в регіоні.

Література:

1. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення // Економіка України. – 2001. - №4. – С. 19-22.
2. Джаман В.О. Нові тенденції а географії міграцій населення України (зміни напрямків та масштабів) // Географічна наука і освіта в Україні. – К.: Фітосоціоцентр, 2000. – С.31.
3. Джаман В.О. Особливості географії міграцій населення України // Український географічний журнал. – 2002. - №1. – С.28-36.
4. Європейський вибір. Виступ Президента України у Верховній Раді України. – К.: Преса України, 2002. – 96с.
5. Міграція населення області у 2003 році / Головне управління статистики у Хмельницькій області; Відповідальні за випуск Мустіва Н.О., Зенькович Т.А. – К.: 2004. – 30с.
6. Позняк О.В. Міграційна ситуація в Україні: загальнодержавні тенденції та закономірності територіальної диференціації // Український географічний журнал. – 2002. - №1. – С.22-28.
7. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект \ За редакцією Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. – К.: Міленіум, 2003. – 404с.
8. Хомра О.У., Пирожков С.І., Малиновська О.А. Структура і напрямки міграційних потоків населення України (заключний науковий звіт проекту). Представництво МОМ в Україні. – К., 1998. – 54с.

Summary:

Natalia Krivitska. MIGRATION GEOGRAPHY OF THE POPULATION OF THE CENTRAL PODILLYA

In the given investigation the analyses of measures of the migratory activity of the population of the region is made. The ways to solve this problem are offered in my thesis.

УДК: 911.3:314.7 (477.43)

Леся ГРИНДА

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ ЛЮДНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ. - НА ПОЧ. ХХІ СТ.

Трансформація суспільних відносин в Україні наклала відбиток на всі сторони людської життєдіяльності. Значні зміни відбуваються у чисельності населення як регіонів України загалом, так і окремих населених пунктів, що зумовлено погіршенням демографічних показників та інтенсивними міграційними процесами. Ситуація склалася в останні десятиліття таким чином, що переважна більшість поселень зменшила свою людність, це викликало тривогу серед всього населення, а особливо серед науковців. Посилилась актуальність вивчення демографічних та розселенських процесів, чинників, які їх зумовлюють. Ці питання знайшли своє відображення у наукових розробках А.Доценка, В.Джамана, А.Степаненка, Ф.Заставного, Е.Лібанової, І.Горленко та ін. Але вони стосуються переважно всієї території України, в них не аналізуються проблеми зменшення людності поселень окремих регіонів. А саме всебічний аналіз первинних елементів системи розселення може дати реальний прогноз чисельності населення у різних населених пунктах,